

“польський ліс”, що свідчать про перебування польських легіонів на Волині. В той час легіони налічують 15-20 тис. чоловік у бойових підрозділах.

Німецьке командування високо оцінило бойові якості та гарт легіонерів. Німецький генерал Олександр Лінсінген, командувач частини східного фронту, час від часу отримував рапорти про відважних польських легіонерів. Але після бою під Костюхнівкою, німецьке командування вже серйозно зацікавилось поляками. Шеф штабу німецьких військ генерал Людендорф так писав у документі висланому 17 липня 1916 року до міністерства закордонних справ: “Надалі свинство у австрійців. Мій погляд знову звертається у бік Польщі. Поляк то добрий солдат. Коли Австрія підводить, ми мусимо постаратись знайти нові сили. Треба створити Велике Князівство Польське з Варшавою та Любліном, а потім польську армію під німецьким командуванням”. Зацікавлення німецького командування високими бойовими якостями польських легіонерів під Костюхнівкою мало посередній вплив на польську справу. Німці відчували недобір людських резервів і тому хотіли використати мобілізаційний потенціал Королівства Польського на східному фронті, котрий оцінювався не менше як на один мільйон рекрутів.

На початку жовтня 1916 року, Легіонерів несподівано відізваля з фронту і повезли ешелонами в незнане. Різні були здогади, та майже всі погоджувались, що це якась політична акція, а не військова операція. Невдовзі 6 – 8 жовтня 1916 р. полки Легіонів Польських опинились у далеких Барановичах. Саме тут (а також і у Варшаві), через великі втрати Німеччини на Західному фронті Центральні держави вирішили зробити деякі поступки полякам. Імператори Вільгельм II і Франц Йосиф I видали 5 листопада 1916 р. маніфест, у якому проголосили створення на польських землях, що належали Росії, “самостійної держави зі спадковою монархією, конституційним устроєм і армією”. До часу остаточного визначення кордонів Королівства воно підлягало Німеччині та Австрії. В свою чергу Російський уряд 15 листопада 1916 р. оголосив маніфест Центральних держав про утворення Королівства Польського недійсним. У грудні цар пообіцяв полякам автономію у складі імперії з власною законодавчою владою і армією. Англія і Франція підтримали цей крок Росії.

В умовах війни, що тривала, та революційних подій у Росії питання про долю Польщі дедалі більше набувало міжнародного значення. 8 січня 1918р. президент США В. Вільсон у тринадцятому пункті своїх миротворницьких пропозицій (“14 пунктів”) указав на необхідність утворення незалежної польської держави на територіях, заселених польською людністю. У спільній декларації від 2 червня 1918 р. уряди Франції, Англії та Італії підтримали цю заяву.

Важкий тягар неначе впав з плечей легіонерів. Вони нарешті виразно відчули, що перший етап їх тяжкої, бойової праці був виповнений до кінця, що кров бойових товаришів не була пролита марно. Адже тепер вже ніхто не посміє повернути “справи польські”, якщо оголошено цей урядовий акт! З великою радістю легіонери, від рядового солдата аж до вищого офіцера дивились у майбутнє. І хоча їх ще чекало безліч нових випробувань, величезна і незнана праця серед польського суспільства, вони вірили, вони були переконані - Польща повстане, відродиться не тільки в їх серцях та думках, а повстане як реальна, незалежна держава! Тому й не дивно, що у повоєнні роки місця бойових подвигів Легіонів Польських було оточено всенародною шаную. Організовувались щорічні гучні урочистості на полях битви, було відновлено та реконструйовано військові укріплення, відтворено всі дороги та містки. Згодом почали сипати “Пагорб слави” на Польській горі, поставлено базальтові стовпи-пам’ятники на честь Юзефа Пілсудського та його воїнів. Вся Польща знала, що це тут, на Волинському Поліссі відродилась її незалежність.

Петро ХОМИЧ (Маневичі)

БОЇ ПІД КОСТЮХНІВКОЮ ЛЕГІОНЕРІВ ПІЛСУДСЬКОГО ПІД ЧАС НАСТУПУ РОСІЙСЬКИХ ВІЙСЬК В МЕЖИРІЧЧІ СТИРУ І СТОХОДУ

Планування наступу на правому фланзі Південно-Західного фронту з 4 по 8 липня (21 - 25 червня). У важких умовах йшла енергійна підготовка до наступу в ПЗФ, інша картина спостерігалася на Північному і Західному фронтах. Командувачі Куропаткін та Еверт більше скаржилися на труднощі, ніж готували війська до наступу. Ставка, переконавшись у марності своїх надій на наступ Західного фронту, нарешті вирішила перенести головні зусилля на Південно-Західний фронт вимагаючи зломити опір противника на шляху до Ковеля і енергійним наступом на Брест роз’єднати австрійські та німецькі

війська.

Командування Південно-Західного фронту окремою директивою призначило наступ на правому фланзі на 4 липня (21 червня): **1.**

З півночі та Сходу атаку Ковеля мала вести 3-я армія, яка була передана Ставкою Південно-Західному фронту і знаходилася в районі Пінська, в складі: 3-й армійський, 1-й Туркестанський корпуси та 4-а Фінляндська дивізія, 31-й та Зведений армійські корпуси - всього 4 дивізії піхоти і 4 кінноти. Частина сил була передана їй із сусідньої 8-ї армії. Військам ставилося завдання, оволодіти Невельськими переправами на річці Стохід від гирла до Любешова, розвиваючи удар в тил Пінській групі супротивника. Кордон армії зліва проходив по лінії Ковель, Кашівка, Золоточин (50 км північніше Рівного). 3-я армія для виконання свого завдання по оволодінню районом Галузія, Маневичі, Городок намітила прорив австрійського фронту частинами зведеного корпусу (27-ї і 78-ї піхотних дивізій), та правим флангом 46-о армійського корпусу на ділянці озеро Біле, Старі Підцаревичі.

Зведений корпус (27-ї та 78-ї піхотних дивізій) повинен був атакувати австрійців на ділянці озеро Біле, Костюхнівка, маючи найближчим завданням опанувати районом Галузія, Оптова. Надалі корпус повинен був розвивати дії в напрямку Маневичі, Городок.

46-й армійський корпус (77-а, 100-а піхотні та 3-я Кавказька козака дивізії), зосередивши не менше 24 батальйони на ділянці Костюхнівка, Старі Підцаревичі, мав завдання завдати головний удар в напрямку на Вовчецьк, одночасно однією бригадою та 3-ю Кавказькою козакою дивізією міцно утримувати фронт Вараш, Новосілки, 5 км на захід від Чорторійська.

4-й кавалерійський корпус (3-я кавалерійська, 1-а Кубанська та 2-а зведена козака дивізії) повинен був завзято боронити фронт Острівськ, озеро Біле.

31-й армійський корпус (75-а і 83-а піхотні та 5-а Донська козака дивізії), мав завдання активно обороняти Пінський район на фронті Огінський канал (20 км на північ від Пінська), Острівськ.

Армійський резерв складався з 1-ї Забайкальської кавалерійської дивізії, що розташовувалася в районі Мулечіце, та 16-ї кавалерійської дивізії, що знаходилася в районі Більська-Воля **2.**

4 липня Брусилов, плануючи дальші операції на Ковельському напрямку, наказав 3-й армії, та 8-й арміям розбити ворога і оволодіти районом Городок – Маневичі **3.** [1.С.27]. Генерал Леш мав захопити територію у напрямку Городок – Маневичі – Галузія, а генерал Каледін нанести головний удар на Ковель. Але сонне мислення генералів завдало Брусилову немало клопотів: „Наступ на цьому напрямку дуже вигідний, - переконував він командуючого 8-ю армією, так як просування 6-о корпусу біля залізничної дороги Маневичі–Ковель загрожує противнику захопленням, і він вимушений буде очистити без бою місцевість біля Пінська і північніше...”. **4.** Також 3-й армії передбачалося наступати в повній взаємодії з 8-ю армією і з неодмінним напрямком сильною кінної частини на Камінь-Каширський для роз'єднання Пінської і Ковельської груп супротивника” **5.**

При цьому рекомендувалося “8-й армії наступати на Ковель 1-м Туркестанським корпусом зі сходу, 1-м 39-м і 23-м армійськими корпусами по обидві сторони залізниці, щоб дати можливість просунутися і 30-у армійському корпусу. В цей же час 8-а армія, незважаючи на величезні втрати після 3 липня (20 червня) могла знову перейти в зазначений наступ, маючи завданням нанести головний удар на Ковельському напрямку та другорядний удар на Володимир-Волинський, повинна була оволодіти лінією Оконськ, Грузятин, з тимчасовим вичікувальним становищем корпусів, висунутих на лівий берег Стиру. У розвиток цього - війська отримали наступні завдання:

1-й Туркестанський корпус (з 5-м кавалерійським корпусом, посилений важкою і легкою артилерією), зайнявши ділянку р. Стир від Колок до Годомич, повинен був атакувати австро-германців в напрямку на Граддя.

30-й армійський корпус, займаючи ділянку Годомичі, Навіз, атакує австро-германців в напрямку на Грузятин, Кашівку.

1-й, 39-й, 23-й та 40-й армійські корпуси повинні були “з початку операції, не втягуючись у серйозний бій, скувати противника на своєму фронті, вибрати ділянки для атаки і бути готовими, за особливим наказом, перейти в енергійний наступ”.

Армійський резерв складався з 5-о Сибірського корпусу, що розташовувався в районі Клепачів, Кульчин, 50-ї піхотної дивізії що знаходилася в районі Шепель, Усичі і 4-ї Фінляндської стрілецької дивізії в районі Рожищ. **6.**

31-й день бойових дій на Волині та Волинському Поліссі – 4 липня (21 червня) 1916р.

Розвиток бойових дій на території Волинського Полісся 4 липня (21 червня). В цей період

підготовка нової операції на Південно-Західному фронті завершилася, тому Брусилов наказав розпочати загальний наступ 4 липня (21 червня). 3-я та 8-а російські армії наносячи головний удар перейшли в наступ, маючи завдання захопити великий залізничний вузол Ковель, але головним завданням цим арміям було форсувати річку Стир, біля Чорторійська 7. [1.С.27]. У перший же день боїв армії прорвали фронт австрійців від Вульки Галузіївської до Грузятина.

Після потужної артилерійської підготовки війська прорвали оборону противника, Каледін контрударом 4 липня (21 червня) відкинув Марвіца на вихідне положення. Брусилов зазначає: „армії Леша і Каледіна знову перейшли у рішучий наступ і 4 липня (21 червня), маючи на увазі лівий фланг) утвердилися на Стоході, перекинувши свої авангарди на лівий берег річки. Для нас велике значення мало те, що германці і австро-угорці, затримуючи нас на Ковельському і Володимир – Волинському напрямках, створювали сильну групу в районі станції Маневичі для удару в правий фланг Каледіна. Моїм ударом в цьому напрямку вказаними двома арміями я попередив намір противника і не тільки звів нанівець маневрене значення Ковель-Маневичької флангової позиції, але й остаточно зміцнив своє положення на Волині. 8.

Також одержавши підкріплення російські війська розпочали наступ на ділянці фронту, де стояли польські військові частини Легіону Польського. Адже поляки та австрійці до цього часу утримали свої позиції в районі с.Костюхнівка.

Бойові дії біля Костюхнівки 4 липня (21 червня) «Бої під Костюхнівкою». Третя Костюхнівська битва — бій, що відбувся 4—6 липня 1916 року поблизу села Костюхнівка (тепер Маневичького району Волинської області) між військами Австро-Угорщини і Російської імперії є найбільшим зіткненням сил під час Луцького прориву.

Польські війська, що були підпорядковані австрійській армії налічували 5 500-7 300 воїнів, з іншої сторони російські війська — 26 000 вояків. Польські легіони були призначені для того, щоб забезпечити відступ австрійській армії. Загалом вони впоралися з тим, щоб затримати російську армію, хоч за кількістю значно поступалися їй. В цій битві 2 000 польських воїнів були вбиті або поранені. Битва вважається найдовшою і найжорстокішою для всіх польських військ, які служили у австрійській армії.

Бойові дії відбувалися на ділянці фронту, де наступ росіян стримували бійці польського легіону в районі с. Костюхнівки.

З осені 1915 до цього року всі три бригади польських Легіонів були сконцентровані на Волині. У ході наступальних боїв під час “Луцького прориву”, росіянам вдалось майже знищити 4 австрійську армію. На ділянці фронту, котру утримували польські легіонери мали місце перші активні дії з російської сторони, російська піхота неодноразово підсувалася під їхні окопи, що розцінювалося командуванням як відволікаючі маневри. Але все вказувало на те, що незабаром треба чекати наступу російських військ.

4 липня 1916 р. о 6 год., на позиції легіонерів росіяни обрушили потужний артилерійський вогонь, який тривав з невеликою перервою до 18 год. 30 хв., а згодом перенесли його на другу лінію оборони. Після артпідготовки у наступ пішла російська піхота. Дві російські піхотні та чотири кавалерійські дивізії генерала Леша атакували позиції легіонерів. 9.

Одночасно стріляло близько 100 гармат, аж до найтяжчих калібрів. Найбільші втрати понесли 1-й батальйон 5-о піхотного полку та 5-й і 6-й батальйони 7-о. Становище польських військ було доволі прикре. Бійці гинули та масово отримували поранення не у безпосередньому бою з ворогом, а від вибухів незліченої кількості мін та снарядів. У другій половині дня найбільш вражені підрозділи відвідали Юзеф Пілсудський та шеф штабу Казимір Соснковський. Комендант пішов аж на “Редут Пілсудського” й перебував серед своїх солдатів понад годину, особистою присутністю додаючи їм відваги та сил у цьому жахливому вирі вогню.

Ближче до вечора росіяни перенесли артилерійський вогонь на тиллові позиції, де стояли польські резерви, а у наступ рушила російська піхота змусивши легіонерів відступати. Першу та другу атаки поляки відбили. Але росіянам вдалось захопити Польську гору, котру обороняли угорські підрозділи. Російська піхота почала поступово посуватися австрійськими окопами на тили позицій 1-о батальйону 5-о піхотного полку. Командир 5-о полку полковник Бербецький посилав роту поручника Мишковського у контратаку. Полякам вдається відбити позиції на Польській горі, та 1-й батальйон все-таки був вимушений залишити свої позиції під Костюхнівкою і під вогнем ворожої артилерії відходити через болотисту долину струмка без назви до Польського ліску, відкидаючи кілька разів наступаючу з тилу російську піхоту. Полягло багато легіонерів, у тім також командир батальйону капітан Слав-Звежинський. Однак в основному поляки утримались на своїх позиціях і відкинули росіян за струмок. 10.

Існувала все-таки небезпека, що вночі ворог може розвинути свої наступальні дії. Було також встановлено, що перевага росіян є досить значною, це підтверджували допитані полонені. Комендант

віддав наказ залишити позиції основними силами та відійти на другу лінію та поперечну позицію. Щоб росіяни нічого не запідозрили, на розбитій артилерією першій лінії залишили дрібні підрозділи, котрі всю ніч тримали росіян у напрузі, час від часу роблячи вилазки на сторону супротивника. Польську гору передали знову угорцям.

Контратаки австро-германців. На Південно-Західному фронті до 4 липня 10-й німецький корпус провів 44 атаки проти центру 8-ї армії, в яких брала участь в т. ч. і брауншвейгська 20-а Сталева дивізія. Їй протистояла російська 4-а стрілецька Залізна дивізія. У німецьких полках залишилося в строю по 300-400 чоловік, в ході боїв німці вивісили плакат: “Ваше російське залізо не гірше нашої німецької сталі, але ми його розіб’ємо!” У відповідь на російських позиціях з’явився теж плакат: “А ну спробуй, німецька ковбаса!” За минулі дні, у зустрічних боях також були відбиті атаки на флангах 8-ї армії, спочатку небезпечне становище склалося було на лівому її фланзі, але війська фон дер Марвіца були розбиті контратаками, причому російські війська ввели кінноту і активно використовували автотранспорт для оперативного перекидання підкріплень.

По всьому фронту австро-германці намагалися контратаками відновити становище, але лісисто-болотисті райони перетворили всі контратаки в заплутані, безладні приватні бої, і резерви їх розтанули. Австро-німецькі частини бігли на захід. Війська їх переплуталися, і тільки до вечора 4 липня (21 червня) вдалося австро-німецькому командуванню трохи з’ясувати обстановку.

У надії відновити становище ген. Лінзінген 5 липня (22 червня) намагався провести контрудар у напрямку Колок частинами 11-ї баварської дивізії при підтримці 36 літаків. Однак план Лінзінгена залишився невиконаним, оскільки з ранку 5 липня (22 червня) російські війська посилили свій наступ, створивши важке становище для австро-германців в заплавах річки Стир.

32-й день бойових дій на Волині та Волинському Поліссі – 5 липня (22 червня) 1916р.

Наступ на правому фланзі Південно-Західного фронту 5 липня. На наступний же день після відбиття Лінзінгена - Брусилів сам перейшов в енергійний наступ завдаючи головного удару своїми арміями правого крила - 3-ю та 8-ю - на Ковель. 21-а піхотна та 10-а кавалерійські дивізії Льоша і Каледіна вдарили по піхотним та кавалерійським дивізіям Лінзінгена.

3-я армія генерала Льоша завдала німецьким військам ряд поразок – правофланговий 31-й корпус генерала Міщенко злегка потіснив німецьку групу Гронау на Огінському каналі, південніше Прип’яті 4-й кінний корпус генерала Гілленшмідта, зведений генерала Булатова, та корпус генерала Істоміна вщент розбили групу Гауера біля Галузій, Вовчецька та Маневич.

Але в загальному перехід 3-ї армії в розпорядження Брусиліва не двинув вперед справи біля Пінська, де 31-й корпус продовжував перебувати в пасивному стані, хоча Брусилів і наполягав, на його рішучих діях в тил Пінській групі **11.**

Перемога 3-ї армії залишилася невикористаною з вини генерала Льоша, який не відчував пульс бою, генерала Гілленшмідта, абсолютно не зумів розпорядитися своєю кіннотою, а особливо генерала Булатова, що не використовував успіх Зведеного корпусу (який наносив головний удар).

5 липня (22 червня) 8-а російська армія під командуванням Каледіна

перейшла поблизу Лика в наступ – вірніше, провела розвідку боями – австрійці були захвачені врасполох. **12.** Фронт був прорваний і росіяни майже не зустрічаючи ніякого супротиву вклинились між 4 – ю і 2-ю австрійськими арміями. **13.**

Найбільший успіх в армії Каледіна мали правофлангові корпуси: 1-й Туркестанський генерала Шейдемана, який розгромив біля Копилля (Тумину), Розничів групу генерала Фата, а 30-й армійський корпус генерала Зайончковського скинув у Стохід 2-й австро-угорський корпус в боях біля Грузятини.

На лівому фланзі Південно-Західного фронту 5 липня (22 червня) частини 9-ї армії після артилерійської підготовки знову перейшли в наступ, спрямовуючи свої головні зусилля північніше р. Прут.

Німецьке командування проявило свій розум швидкого реагування, використавши перші попавші під руку резерви для контрудару Лінзінгена, проти північного флангу прориву біля Луцька. Саме це в останню критичну хвилину зупинило наступ росіян.

У надії відновити становище генерал Лінзінген 5 липня (22 червня) намагався провести контрудар в напрямку на Колки частинами 11-ї баварської дивізії за підтримки 36 літаків. Проте план Лінзінгена залишився невиконаним, оскільки з ранку 5 липня (22 червня) російські війська посилили свій наступ, створивши важке становище для австро-германців в заплавах р. Стир.

Людендорф зазначав, що це був один з найнебезпечніших моментів на Східному фронті: німецький фронт був прорваний. За свідченням німецьких джерел “російська атака у вигині Стиру, що північніше

Луцька (біля с.Навіз, ділянка 30-о корпусу), мала повний успіх. Австро-угорські війська дали себе прорвати тут у багатьох місцях, а групи німецьких частин, які мали тут їм допомагати, вникли в дуже серйозне становище. Генерал Ліссінген побачив необхідність відвести 7 липня (24 червня) своє ліве крило за Стохід Це була одна з самих сильних криз на Східному фронті. Надія, що австро - угорські війська утримають неукріплену лінію Стоходу, була мала. Це були надзвичайно серйозні дні. Ми віддавали все і добре знали, що ніхто нам не може допомогти, якщо ворог нас атакує” **14.**

На щастя для німців атака не послідувала, так як за правим флангом 8-ї армії не виявилось необхідних резервів. Росіяни подарували ворогові три тижні, тільки після закінчення яких повели атаку на Стохід, коли зустріли опір свіжих підвезених супротивником військ. Перерва в наступі зіграла свою буденну роль покарання за відсутність угруповання в пункті головного удару великого кулака.

Бойові дії біля Костюхнівки 5 липня (22 червня). Участь польських легіонерів у бойових діях. 5 липня зранку, перегрупувавши свої сили, польські підрозділи виконали спробу контратакувати росіян. У наступ пішли 2 батальйони 5-о та 2-а батальйони 6-о піхотних полків. Легіонерам вдалось дійти до давніх позицій угорців під Костюхнівкою. Але кілька польських рот зустрілися в бою з кількома російськими батальйонами. Росіяни несподівано також почали виходити на тили польських підрозділів. Поляки були змушені відійти і понесли величезні втрати. У наступ було кинуте свіжий 3-й піхотний полк, котрий прибув на станцію Вовчецьк. Він мав завдання атакувати у напрямку на Польську гору, котру угорці знову втратили. Тим часом росіяни знову почали артобстріл польських позицій. Вогонь був ще сильніший, ніж попереднього дня. Позиції у Польському ліску були вже практично знищені. Але не зважаючи на великі втрати, 3 полку вдалося здобути Польську гору біля 10 годин ранку. Було виконано спробу замінити виснажений 1-й батальйон 5-о полку кількома ротами 1-о піхотного полку, котрими командував капітан Демб-Бернацький. Ця акція знову принесла великі втрати, адже перевага росіян все ще була великою, не зважаючи на їх величезні втрати. Як підрахували польські та російські історики, перевага росіян над польськими підрозділами на ділянці фронту, котру утримували Легіони Польські, була більш ніж трикратна.

Біля 18 години росіяни пішли у новий наступ та змусили угорців відступити з позицій, виходячи знову ж на тили польських батальйонів у Польському ліску та на Польській горі. Постала загроза оточення і командування віддало наказ відступити за річку Горбач. Отже пізно увечері 5 липня ситуація на фронті виглядала так: 4-й піхотний полк надалі займав свої позиції, далі стояв 3-й батальйон 6-о полку, котрий мав за сусідів 1-й полк. Ще далі, вздовж річки Горбач стояв спішений підрозділ 1-о полку уланів, ще далі 2-й полк уланів. 7-й піхотний полк зайняв позиції від млина на річці Горбач (Гарбах) і далі над болотистою заплавою в сторону Нової Рараньчи. Під Вовчецьком займали позиції кілька підрозділів 1-о полку уланів, підрозділ 2-о, та рота саперів 1-ї бригади, технічна рота Легіонів Польських і рота австрійських саперів. Далі, вже на схід від Вовченька, стояла група полковника Кютнера, котра складалася з 1-о батальйону 6-о піхотного полку та 3-о піхотного полку Легіонів Польських і різних підрозділів австрійських та німецьких солдатів. У резерві знаходились 5-й піхотний полк та 2-й батальйон 6-о. Ці підрозділи були повністю виснажені боями і практично вже не проводили бойових дій. Комендант Юзеф Пілсудський знаходився у Новому Ясткові.

Сил легіонерів було однаке недостатньо для того, щоб зайняти щільну оборону на усьому відрізку описаної лінії фронту. З уваги на це, було переміщено вночі з 5 на 6 липня праве крило 3-ї бригади у напрямку позицій підрозділів 1-ї бригади. Перегрупування та відхід польських підрозділів було здійснено так майстерно, що супротивник навіть не зауважив коли воно відбулось. Та все ж таки між деякими підрозділами утворились ділянки довжиною до кількох сот метрів, котрі вже не мали жодної можливості заповнити військами, бо не було жодних резервів. Рештки 5-о піхотного полку та 2-о батальйону 6-о. котрі становили єдиний резерв, налічували не більше 550 багнетів! **15.**

На прохання командування Легіонів Польських, генерал Леопольд Гауер, командувач австрійського корпусу, до складу якого входили підрозділи легіонерів, наказав провести перегрупування сил надаючи допомогу резервними австрійськими та німецькими підрозділами. На жаль у зв'язку з темрявою та клопотами зі зв'язком, повстала нервова та не до кінця зрозуміла ситуація, деякі командири не отримавши чітких наказів, змушені були діяти на власний розсуд.

33-й день бойових дій на Волині та Волинському Поліссі –

6 липня (23 червня) 1916р.

План бойових дій Південно - Західного фронту з 6 липня (23 червня). Отримавши дозвіл від штабу фронту на оборону, Сахаров 6 липня (23 червня) наказав:

1. 8-у армійському корпусу, передавши 126-у піхотну дивізію в розпорядження командира 45-о

армійського корпусу, наполегливо обороняти ділянку Кошів, Шклин, Угринів, Дубові Корчми.

2. 45-у армійському корпусу висунутися на лінію Дубові Корчми, Кудзіволя, Боремель. 126-у піхотну дивізію зосередити в районі Підгайців, Торговиці, Добрятина для укомплектування.

3. 32-у армійському корпусу з наданою 7-ю кавалерійською дивізією обороняти ділянку Хрінники, Безодня.

4. 17-у армійському корпусу обороняти ділянку від Безодні до Круки.

5. 7-у армійському корпусу обороняти ділянку від Круки до Янковіце (30 км на південний схід Н. Почаїва).

6. 5-у Сибірському корпусу по зосередженні змінити 45-й армійський корпус на фронті Угринів, Дубові Корчми, Боремель. **16.**

В цей же день 6 липня Брусилов наказав провести перегрупування Правофлангової армії Південно-Західного фронту. Проводячи перегрупування військ, Брусилов висунув наперед війська генерала Безобразова між 3-ю та 8-ю армії, також йому ж були передані правофлангові корпуси 8-ї армії. Генерал Брусилов наказав 3-й армії атакувати Ковель з півночі та сходу, оволодіти переправами через Стохід, а потім діяти в тил Пінській групі німців, як то вимагала Ставка. Група Безобразова мала форсувати Стохід і охопити Ковель з півдня. 8-а армія націлювалась на Володимир Волинський, 11-а армія - на Броди - Львів, 7-й армії вказувалося скувати противника, а 9-й армії наступати на Галич. **17.**

Бойові дії на правому фланзі Південно-Західного фронту 6 липня (23 червня). Біля Вовчецька 16-й уланський Новоархангельський полк взяв 13 знарядь, Чернігівські гусари взяли 3-орудійну важку батарею. Одночасно Забайкальська козака дивізія відважно атакувала увечері 6 липня (23 червня) Маневичі. Її трофеями були: командир полку, 26 офіцерів, 1399 нижніх чинів, 2 гармати (взяті 1-м Верхньоудинським полком), 2 бомбомети, 9 кулеметів і 41 зарядний ящик. 16-а кавалерійська дивізія і Забайкальська склали кінну групу генерала Володченко.

До кінця 6 липня (23 червня) російські війська зайняли: зведеним корпусом Галузію і Оптову; 46-м армійським корпусом Вовчецьк, Лісове; 5-м кавалерійським корпусом Комарово, Майдан; 1-м Туркестанським корпусом Граддя та 30-м армійським корпусом Грузятин.

Успіх супроводжував лише 3-ю та 9-у армії. Перша змогла вийти на р. Стохід південніше Пінська, а друга продовжила просування в Буковині до Карпатського хребта. До 6 липня (23 червня) війська Лечіцького досягли Яблуницького перевалу на угорському кордоні.

Бойові дії біля Костюхівки 6 липня (23 червня). Участь польських легіонерів в боях 6 липня. Сили легіонерів були однаке недостатні для того, щоб зайняти щільну оборону на усьому відрізку описаної лінії фронту. З уваги на це, було переміщено вночі з 5 на 6 липня праве крило III бригади у напрямку позицій підрозділів I бригади. Перегрупування та відхід польських підрозділів було здійснено так майстерно, що супротивник навіть не зауважив коли воно відбулось. Та все ж таки між деякими підрозділами утворились ділянки довжиною до кількох сот метрів, котрі вже не мали жодної можливості заповнити військами, бо не було жодних резервів. Рештки 5 піхотного полку та II батальйону 6-го. котрі становили єдиний резерв, налічували не більше 550 багнетів! **18.**

На прохання командування Легіонів Польських, генерал Леопольд Гауер, командувач австрійського корпусу, до складу якого входили підрозділи легіонерів, наказав провести перегрупування сил надаючи допомогу резервними австрійськими та німецькими підрозділами. На жаль у зв'язку з темрявою та клопатами зі зв'язком, повстала нервова та не до кінця зрозуміла ситуація, деякі командири не отримавши чітких наказів, змушені були діяти на власний розсуд.

Вранці 6 липня, о 9 годині, росіяни атакували позиції I-ї бригади біля млина на Гарбасі. Поляки легко відбили всі атаки і росіяни перенесли свій наступ на Вовчецьк та позиції 1-о батальйону 6-о піхотного полку. Близько 13" години російським підрозділам вдалось розбити австрійців на пагорбі біля Вовчецька, одночасно російська кавалерія та піхота у величезній масі атакували Вовчецьк та Нову Рафалівку. Спинити таку масу військ було просто неможливо. Попри величезні втрати, росіяни вперто посувались вперед. Виснажені безперервними боями батальйони 3 піхотного полку не були в змозі утримати позицій, у бій було кинуті всі наявні підрозділи, але й це не врятувало, ситуація була без виходу. Залишений без прикриття штаб полку був взятий у полон разом з командиром полку полковником Мінкевичем. І хоча I та III бригади вперто тримали свої позиції, з кожною годиною ставало дедалі ясніше, що оточення всієї групи неминуче. На півдні в районі Колок, росіяни повністю зламали оборону австрійських та німецьких військ, те ж саме було і на півночі, де 11 угорська дивізія кавалерії несла великі втрати, відступаючи і не ставлячи ніякого опору.

Командування Легіонів Польських було вимушене віддати наказ про відступ за лінію Стоходу. Відступ

проходив досить організовано, та все ж далось в знаки велике напруження останніх днів і поганий зв'язок між відступаючими підрозділами. Лісиста місцевість, ніч, та безліч лісових доріг абсолютно виключати можливість швидкого орієнтування, навіть маючи докладні військові мапи, деякі групи війська заблукали й були обстріляні патрулями російської кавалерії. Не обійшлося без нових болючих втрат. Загинув майор Вирва-Фургальський, а підполковника Леона Бербецького тяжко поранено і бійці майже чудом його врятували, виносячи на плахті брезенту у безпечне місце.

Три доби стримували бійці Легіону переважаючі сили противника. У наказі з приводу битви під Костюхнівкою Юзеф Пілсудський зазначив: «Незважаючи на криваві і важкі втрати, яких ми зазнали, ми залишили наші позиції лише тоді, коли були майже оточені; ми завжди залишали поле бою останніми, протиставляючи всюди на нашому фронті новий опір сили». **19.**

Невдовзі по закінченні боїв було підраховано втрати, вони виявились досить значними. У цілому Легіони Польські втратили близько 2000 солдат і офіцерів вбитими, пораненими, загинувшими, полоненими та зниклими безвісти. **20.**

Під час боїв 5-7 липня 8-а і 3-я армії завдали ряд відчутних поразок німецьким військам. Микола II радісно повідомляє цариці: «Нарешті слово перемога з'явилося в офіційному повідомленні». Годішній французький посол у Росії М. Палеолог також зрадів: «Наступ Брусилова починає набувати ознак перемоги» **21.**

Відступаючи австрійські війська залишили напризволяще величезні військові склади на залізничній станції Маневичі, що значно сповільнило наступ росіян, котрі зайнялись цим несподіваним скарбом. Зрештою російські війська вже не могли провадити подальшого наступу і лінія фронту знову стабілізувалася на довший час, тим разом на лінії річки Стохід. Так закінчилася знаменна триденна битва Легіонів Польських під Костюхнівкою 4 - 6 липня 1916 року.

В кровопролитних боях в районі між Стоходом та Стиром польські легіони здобули повагу своїх австрійських та німецьких союзників. Сьогодні на карті можна знайти такі назви, як «польська гірка», «польський ліс», що свідчать про перебування польських легіонів на Волині. В той час легіони налічують 15-20 тис. чоловік у бойових підрозділах. Найбільш знаменитою та кривавою битвою польських легіонів за весь період їх існування стали оборонні бої 4-6 липня 1916 року в районі місцевості Костюхнівка над Стиром. За три дні боїв легіони втратили біля 2 тис. чоловік вбитими, пораненими та полоненими. Найбільших втрат зазнав 5-й полк I-ї бригади: вбито було понад 500 чоловік.

Німецьке командування високо оцінило бойові якості та гарт легіонерів. Німецький генерал Олександр Лінсінген, командувач частини східного фронту, час від часу отримував рапорти про відважних польських легіонерів. Але після бою під Костюхнівкою, німецьке командування вже серйозно зацікавилася поляками. Шеф штабу німецьких військ генерал Людендорф так писав у документі висланому 17 липня 1916 року до міністерства закордонних справ: «Надалі свинство у австрійців. Мій погляд знову звертається у бік Польщі. Поляк то добрий солдат. Коли Австрія підводить, ми мусимо постаратись знайти нові сили. Треба створити Велике Князівство Польське з Варшавою та Люблінном, а потім польську армію під німецьким командуванням». Зацікавлення німецького командування високими бойовими якостями польських легіонерів під Костюхнівкою мало посередній вплив на польську справу. Німці відчували недобір людських резервів і тому хотіли використати мобілізаційний потенціал Королівства Польського на східному фронті, котрий оцінювався не менше як на один мільйон рекрутів **22.**

Настав жовтень місяць. Легіонерів несподівано відізнали з фронту і повезли ешелонами в незнане. Різні були здогади, та майже всі погоджувались, що це якась політична акція, а не військова операція. Невдовзі полки Легіонів Польських опинились у далеких Барановичах. Саме тут (а також і у Варшаві), дня 5 листопада 1916 року було урочисто проголошено офіційну декларацію австрійського та німецького цісарів про те, що вони домовились, аби з земель, котрі до війни належали російській монархії, «створити незалежну державу зі спадковою монархією та конституційним устроєм... Нове королівство знайде у єдності з обома імперіями впевненість, потрібну для вільного розвитку своїх сил. У його власній армії надалі будуть жити повні слави традиції війська минулих часів та пам'ять про бойових побратимів, товаришів по зброї у великій війні сьогодення».

Важкий тягар неначе впав з плечей легіонерів. Вони нарешті виразно відчули, що перший етап їх тяжкої, бойової праці був виповнений до кінця, що кров бойових товаришів не була пролита марно. Адже тепер вже ніхто не посміє повернути «справи польські», якщо оголошено цей урядовий акт! З великою радістю легіонери, від рядового солдата аж до вищого офіцера дивились у майбутнє. І хоча їх ще чекало безліч нових випробувань, величезна і незнана праця серед польського суспільства, вони вірили, вони були переконані - Польща повстане, відродиться не тільки в їх серцях та думках, а повстане як реальна,

незалежна держава! Тому й не дивно, що у повоєнні роки місця бойових подвигів Легіонів Польських було оточено всенародною шанобою. Організовувались щорічні гучні урочистості на полях битви, було відновлено та реконструйовано військові укріплення, відтворено всі дороги та містки. Згодом почали сипати “Пагорб слави” на Польській горі, поставлено базальтові стовпи-пам’ятники на честь Юзефа Пілсудського та його воїнів. Вся Польща знала, що це тут, на Західному Поліссі відродилась її незалежність.

**34-й день бойових дій на Волині та Волинському Поліссі –
7 липня (24 червня) 1916р.**

Враховуючи таке швидке просування військ і загрозу оточення групи Фата, генерал Лінзінген вирішив **7 липня (24 червня)** відвести свої частини за р. Стохід, маючи при цьому тверду надію втримати цю річку за собою. Він писав у головну австрійську квартиру: “... якщо ми повинні віддати позицію на Стоході, то нам нічого не залишається робити, як повільно відступати за Буг, затримуючи супротивника на всіх ділянках”. **23.**

Щоб запобігти втраті рубежу р. Стохід, верховне німецьке командування терміново знімає 121-у піхотну дивізію з під Вердена і 175-у піхотну бригаду зі свого східного фронту (російського) та направляє ці війська на Ковельський напрямок.

Для оборони р. Стохід ген. Лінзінген наказав групам ген. Фата і Гронау зайняти лівий берег цієї річки до Сітович, а групі ген. Бернарди від Сітович через Арсоновичі, Навіз до Бульки Порської.

Наступ на правому фланзі Південно-Західного фронту 7 липня (24 червня). Вихід до Стоходу. Наступ відновився у термін. Він вівся усіма арміями, крім 11-ї. Найбільші події, як і зараз, сталися на правому крилі фронту. Через війну триденних боїв зєднання 3-ї та 8-ї армій прорвали оборону супротивника й завдали йому поразки. Австро-німецькі війська безладно стали відступати.

7 липня (24 червня) Брусилов віддав директиву, яка вказувала на спільні зусилля військ 3-ї й 8-ї армій щоб оволодіти Ковелем. Директива проголошувала:

Південно-Західному фронту були поставлені такі завдання: 3-я, Особлива і 8-а армії повинні розгромити угруповання противника, що обороняли Ковель, і взяти місто; 11-а армія наступає на Броди і Львів; 7-а армія — на Монастириську 9-а армія, що висунулась вперед, повертає на північ, на Станіслав (Івано-Франківськ).

Ним протистояла група військ Лінзінгена і четверта австро-угорська армія. Всього проти росіян було 29 піхотних і 12 кавалерійська дивізії. Вони потужно зміцнилися, маючи майже вдвічі сильнішу артилерію. Тому військам Брусилова були поставлені нові завдання і наступ було призначено на 15 липня. Ставка прийняла рішення нанести головний удар на Ковель і далі на Брест - Пружани. В розпорядження Брусилова передавалися війська гвардії і 4-й Сибірський корпус, а з Північного фронту – 3-й армійський корпус.

Бойові дії. Таким чином, в наступні дні бойові дії на правому фланзі Південно-Західного фронту були спрямовані на виконання вказівок Брусилова, який зажадав від 3-ї та 8-ї армій організувати переслідування розбитих австро-німецьких частин, відкидаючи їх за р. Стохід, та завершити поразку австро-германців і оволодіти Ковелем.

3-я армія, невідступно переслідуючи розбитого противника, повинна була: міцно утвердитися на Стоході і для сприяння 8-й армії в оволодінні Ковелем атакувати цей пункт з півночі та сходу, забезпечити правий фланг своїх наступаючих частин заслоном в північному напрямку; по зміні частин 31-о армійського корпусу.

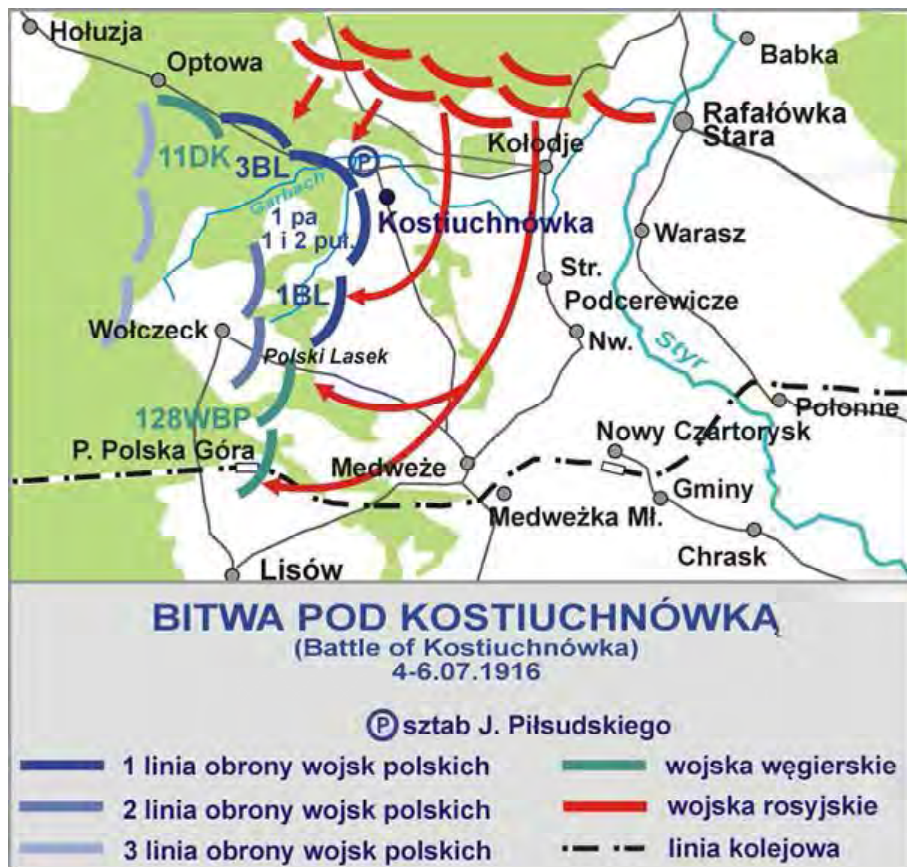
Правому флангу і центру 8-ї армії по закріпленні на Стоході оволодіти Ковелем. На Володимир-Волинському напрямку 8-а армія повинна була триматися оборонних дій. **24.**

7 липня 1916 року. Зараз пишу в селі Набруска, тільки недавно прибули з Нової Руди. В селі Набруска костел зруйнований, вікна без скла, всередині все побито, розкидані книги, молитовники.» (Пешков Григорій Андрійович).

Новий наступ російських військ вкрай ускладнив становище австрійських військ. Австро-німецьке командування перебувало у великій тривозі. «...То справді був, – писав Людендорф, – один із найсильніших криз на Східному фронті. Надії на те що, австро-угорські війська утримають неукріплену лінію Стоходу, майже немає, адже проходили дуже тривожні дні. Ми віддавали усе, що підважували і знали, що й противник нас атакує, то нам нізвідки чекати допомоги». Проте спроба форсувати річку Стохід обов’язок відступаючого противника успіху досягла. Австро-германці зуміли завчасно зруйнувати переправи і власними контратаками заважали російським переправитися на західний берег річки. Подолання Стохода вимагало підготовки атаки сильним артилерійським вогнем і зосередження свіжих резервів.

За свідченням німецьких джерел **25.** “російська атака у вигині Стиру, що північніше. Луцька (біля

села Навіз, ділянка 30-о корпусу), мала повний успіх. Австро-угорські війська дали себе прорвати тут у багатьох місцях і групи німецьких частин, які мали тут їм допомагати, подали в дуже серйозне становище. Генерал Ліссінген побачив необхідність відвести **7 липня (24 червня)** своє ліве крило за Стохід Це був один з самих сильних криз на Східному фронті. Надія, що австро-угорські війська утримають неукріплену лінію Стоходу, була мала. Це були надзвичайно серйозні дні. Ми віддавали все і добре знали, що ніхто нам не може допомогти, якщо ворог нас атакує “.

**35-й день бойових дій на Волині та Волинському Поліссі –
8 липня (25 червня) 1916р.**

Бої на підступах до Стоходу з австро-німецькими військами. 8 липня (25 червня) Брусилов в розмові з Алексєєвим ще раз підкреслив, що найближчим своїм завданням вважає «взяття Ковеля діями з півдня, сходу і півночі, після чого частина сил направлю в тил Пінській групі, якщо до того часу вона сама не відійде». Армії Західного фронту, на його думку, повинні будуть забезпечити цю операцію взяттям Огінського каналу. Думку головнокомандуючого підтримав імператор: «Головний удар на Ковель, фронту забезпечити правий фланг 3-ї армії з півночі в Пінському районі та зробити істотну допомогу в операції Західного фронту». **26.**

Підсумки бойових дій на правому фланзі Південно-Західного фронту з 4 липня (21 червня) по 8 липня (25 червня), Незважаючи на величезні втрати, армії Південно-Західного фронту могли після 3 липня (20 червня) знову перейти в зазначений ним наступ. Таким чином, на початку липня повинні були проходити одночасні атаки Західного і Південно-Західного фронтів. На протязі цих днів бойові дії на правому фланзі Південно-Західного фронту були спрямовані на виконання вказівок генерала Брусилова. 3-я та 8-а армії витримавши 30 червня контратаки германців по всьому фронту, організували переслідування розбитих австро-німецьких частин, відкидаючи їх за р. Стохід. 8-а армія, посилена двома корпусами (1-м армійським та 1-м Туркестанським) перейшла 5 липня (22 червня) в рішучий наступ, та після ряду запеклих боїв остаточно вибила 8 липня (25 червня) супротивника своїм правим флангом полегшивши просування лівого флангу.

В результаті боїв з 4-8 липня (21 по 25 червня) армії правого флангу Південно-Західного фронту успішно виконали тільки найближчу задачу. Виконання ж завдання з оволодіння Ковельським укріп районом та дії в тил Пінській групі австро-германців зустріли опір противника на р. Стохід. Всі подальші спроби частин 3-ї і 8-ї армій форсувати цю річку успіху не мали. Спроби окремих невеликих частин переправитися на західний берег р. Стохід, як правило, терпіли невдачі. Австро-германці контратаками відкидали ці частини у вихідне положення.

8 липня (25 червня) Лінзінген відвів розбиті свої війська за Стохід, а 9 липня річка ця була з боєм форсована туркестанцями і 30-м корпусом. За словами Людендорфа, це був «один з найсерйозніших криз на Східному фронті».

На Ковельському напрямку війська Південно-Західного фронту взяли села Галузію, Мановичі, Городок, ст.Маневичі і вийшли на нижню течію річки Стохід, захопивши подекуди плацдарми на лівому березі, (1-й Туркестанський корпус форсував Стохід, незважаючи на ураганий вогонь ворога; двісті вісімдесят третій Павлоградський полк на чолі з полковником Канцеровим перейшов річку по горілому мосту), через це німцям довелося відступати і північніше, в Поліссі. Але повністю подолати Стохід на плечах ворога не вдалося (через неолік резервів, а також через нерішучість Льоша і його підлеглих, корпусних генералів). Підтягнувши свіжі війська, австро-германці створили тут сильний оборонний рубіж (зона Обер-Ост була в числі пріоритетних стратегічних об'єктів Німеччини). Не отримавши необхідної для продовження наступу допомоги, та аби не губити даремно людей, Брусилов змушений був на два тижні зупинити наступ на Ковель, щоб підтягнути резерви та перегрупувати сили.

Наносячи основний удар війська Брусилова зуміли прорвати німецький фронт але свіжі німецькі частини призупинили просування 8-ї армії, яка на той час не мала відповідних резервів для дальшого розвитку бойових дій. 3-я армія в багатьох місцях перейшла р. Стохід і обладнала плацдарми, але далі рушити не змогла. До цих пір історики звертали мало уваги на суперечні директиви, видані на початку липня 1916 року Головнокомандуючим Миколою II, а від його ж імені - генералом Алексєєвим. Листування останнього зі штабами армій всіх трьох фронтів красномовно свідчить про те, що рішення про перенесення головного удару в смугу ПЗФ народилося у Алексєєва через два тижні після початку прориву і зміцнювалося з кожним днем. **27.**

В окремих місцях російським військам вдалося форсувати річку Стохід, проте подолати цю перешкоду російські війська не зуміли і закріпили позиції на р. Стир по лінії Колки-Рожище-Луцьк. Далі лінія передових позицій російських військ проходила на південь від витоку р. Стохід, пролягла через Киселин, Затурці, Локачі, Свинюхи, Горохів далі на – Броди.

Самі гвардійці, які зазнали великих втрат в боях на р.. Стохід, поклали провину за винищення військ Гвардії на командування Південно-Західного фронту, в тому числі і особисто на генерала Брусилова, який наполіг на наступі саме в болотистій долині Стоходу. Головний російський наступ був запланований на північ, на німецькій ділянці фронту. Однак після найсильнішої артилерійської підготовки та первинного успіху, до середини червня він захлинувся.

Армії ПЗФ були занадто знекровлені, на початку липня бойові втрати їх досягли півмільйона людей. У полоні опинилося 265 тис. солдатів і офіцерів противника, було захоплене 330 знарядь, 937 кулеметів, 293 бомбомета. 28.

Всього в боях з 4 по 8 липня (21 по 25 червня) на Стоході військами 3-ї та 8-ї армій захоплені 671 офіцер, 21 145 нижніх чинів, 55 гармат, 16 мінометів і 93 кулемета. З цього числа до 12 000 полонених і 8 гармат захопив 1-й Туркестанський корпус, де 7-й і 8-й Туркестанські стрілецькі полки вбрід під убивчим вогнем по груди у воді форсували сім болотистих рукавів Стоходу. В 30-у корпусі геройський подвиг здійснив полковник Канцер, перший на чолі свого двісті вісімдесят третього піхотного Павлоградського полку перебіг на лівий берег Стоходу по палаючому мості. Ця справа була відзначена Ставкою. Втрати австро-германців перевищили 40 000 чоловік, особливо потерпів корпус Фата який позбувся 18 400 чоловік з 34 400.

1. Наступление Юго – Западного фронта в мае – июне 1916 г. Сборник документов. Воениздат Москва – 1940/ с/ 549.
2. [1.С.27]:
3. ЦВІА, фонд 2134, справа 1427, арк. 155-156.
4. [1.С.27].
5. Семенов С. Брусилов. –М., 1980. – С.189.) [68].
6. ЦВІА, фонд 2003 и 2067, дела 513 и 5376, лл. 282 и 256.
7. ЦВІА, фонд 2003, справа 2302, арк. 169-171.
8. [1.С.27].
9. Krasicki A. Dziennik z kampanii rosyjskiej 1914 – 1916. - Warszawa, 1988. -443 s.
10. [1. С.84-86].
11. Наленч Д., Наленч Т. Юзеф Пилсудский – легенды и факты. Пер. с пол. –М.: Политиздат, 1990. – С.74.
12. [1. С.95-98].
13. Телегр. Клембовского 27/6, № 2150.
14. №1. Анг. Стр. 225.
15. №1. Анг. Стр. 225.
16. Ludendorff, “Meine Kriegserinnerungen”. Стр. 117.
17. [1. С.120-124].
18. ЦВІА, фонд 2067, дела 2497 и 5355, лл. 412 и 234-235.
19. Керсновский А. А. История русской армии, М., 1994, т. 4, с.220.
20. [1. С.120-124]
21. Wolyń. – 1936. - 27/5 lipca/. – S.4.). (43).
22. Wrzosek T. Polski czyn zbrojny podczas pierwszej wojny swiatowej 1914-1918. –Warszawa, 1992/- S.243.) (44).
23. Уткин А. Первая мировая война. - М.: Изд-во Эксмо, 2002. - 672 с.
24. [1. С.140-142].
25. Рейхсархів, т. X.
26. ЦВІА, фонд 2003, справа 513, л. 272.
27. Ludendorff, “Meine Kriegserinnerungen”. Стр. 117.
28. РГВІА. Ф. 2003. Оп. 1. Д. 56. Л. 418, 426.
29. РГВІА. Ф. 2003. Оп. 1. Д. 56. Л. 428; Ф. 2067. Оп. 1. Д. 452. Л. 333, 432.51 Див: Там само. Ф. 2003. Оп. 1. Д. 56. Л. 418, 426.
30. Наступ Південно-Західного фронту в травні-червні 1916 року. С. 503; Стратегічний нарис війни 1914-1918 рр.. Ч. 5. С. 73.